

บทที่ 4

กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนของบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้แบ่งเนื้อหาสาระเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน

ส่วนที่หนึ่ง จะเป็นส่วนข้อมูลทั่วไปของบ้านแม่กำปองซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพต่างๆ ของพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะที่ตั้ง - อาณาเขตลักษณะภูมิประเทศ / ลักษณะภูมิอากาศ โครงสร้างประชากร ประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งลักษณะทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยพื้นที่ดังกล่าว

ส่วนที่สอง จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนของบ้านแม่กำปอง ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดการกิจกรรม สถานที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งแผนงานและการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา เพื่อเป็นข้อมูลในการอธิบายประวัติความเป็นมาและลักษณะการดำเนินกิจกรรม

4.1 ข้อมูลทั่วไปบ้านแม่กำปอง

4.1.1 ที่ตั้ง - อาณาเขต

บ้านแม่กำปอง มีที่ตั้งไม่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกในหมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ สามารถเดินทางเพื่อเข้าถึงหมู่บ้านได้โดยรถยนต์และรถจักรยานยนต์อย่างสะดวก บนเส้นทางสองทางหลัก คือ สายเชียงใหม่ – สันกำแพง และ สายเชียงใหม่ – ดอยสะเก็ด ซึ่งมีระยะทางห่างประมาณ 50 กิโลเมตร

พื้นที่บ้านแม่กำปอง มีพื้นที่ทั้งหมดกว่าสองพันไร่ ซึ่งซ้อนทับกันพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชน อีกทั้งยังเป็นจุดกำเนิดของแม่น้ำลำธาร จึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์ไม้หายากนานาชนิด ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปจึงมีความสวยงาม เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน

ส่วนอาณาเขตของบ้านแม่กำปองมีพื้นที่ติดต่อกับ (พรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545 : 2)

ดังนี้ คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตบ้านแม่ลาหย หมู่ที่ 2 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแม่รวม หมู่ที่ 1 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านธารทอง หมู่ที่ 8 ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

จะสังเกตเห็นได้ว่า พื้นที่บ้านแม่กำปองนี้เป็นพื้นที่ด้านในสุดของตำบลห้วยแก้ว ซึ่งมีทางออกติดต่อกับทางเดียว คือ ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับเมืองปาน จังหวัดลำปาง (ดังแผนภาพที่ 3) ซึ่งยังเป็นเส้นทางที่ลำบากต่อการเดินทาง ดังนั้นบ้านแม่กำปองจึงต้องเข้าออกทางเดียวเป็นหลัก คือ ผ่านเส้นทางบ้านห้วยแก้ว และบ้านธารทอง ดังนั้น แม้ว่าจะมีระยะทางไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก แต่การพัฒนาความเจริญต่างๆ ก็อาจล่าช้าไปบ้างเพราะต้องผ่านหมู่บ้านห้วยแก้ว หมู่บ้านธารทอง ซึ่งเป็นทางผ่านก่อนจะมาถึงบ้านแม่กำปอง แต่ในทางกลับกัน การมีพื้นที่เข้าออกจำกัดนี้ ทำให้ง่ายต่อการควบคุมดูแลของบ้านแม่กำปอง จึงไม่ค่อยเกิดปัญหาจากการบุกรุกของบุคคลภายนอก

จากการสังเกตการณ์ โดยภาพรวมแล้ว จุดเด่นของที่ตั้ง อาณาเขต ของพื้นที่บ้านแม่กำปอง จัดว่าเป็นพื้นที่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม และมีระยะทางไม่ห่างไกลความเจริญมากนัก สามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย แม้ว่าจะมีเส้นทางเข้าออกโดยสะดวกได้เพียงเส้นทางเดียว แต่การเข้าออกได้เส้นทางเดียวก็ช่วยให้การควบคุมดูแลปัญหาจากการบุกรุกของบุคคลภายนอกมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ซึ่งกำลังเป็นกระแสที่นิยมของการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในสังคมปัจจุบัน ส่วนจุดอ่อนของที่ตั้ง และอาณาเขตในพื้นที่นี้ ก็คือ เป็นพื้นที่ด้านในสุดของตำบลห้วยแก้ว ดังนั้นการพัฒนาหรือการกระจายความเจริญ เช่น สาธารณูปโภค ถนนหนทาง จำเป็นต้องอาศัยบ้านห้วยแก้ว และบ้านธารทอง ที่เป็นเส้นทางผ่านเข้าหมู่บ้านก่อนจะมาถึง ดังนั้นจึงอาจมีความล่าช้าไปบ้าง แต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคมากนัก เพราะเส้นทางคมนาคมในปัจจุบันสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้านยังมีองค์กรภายนอกท้องถิ่นหลายส่วนที่ให้การสนับสนุนซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ภาพที่ 4.1 ภาพแสดงที่ตั้งบ้านแม่กำปอง

ที่มา : พรหมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545 หน้า 1

4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ / ภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศบ้านแม่กำปอง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตภูเขาและเนินเขา ที่มีลักษณะสูงชัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งตามความสูงชันของพื้นที่ ซ้อนทับกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทำให้มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด รวมทั้งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร ซึ่งประชากรจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเนินเขาที่มีลำธารไหลผ่าน โดยมีการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติโดยหน่วยงานของรัฐและชุมชน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีความสมบูรณ์และมีความสวยงาม เป็นภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยว

ลักษณะภูมิอากาศเนื่องจากเป็นพื้นที่สูงในหุบเขา ทำให้สภาพภูมิอากาศมีเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูฝนกับฤดูหนาว พันธุ์พืชที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร คือ สวนเมืองและกาแฟ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน อากาศโดยรวมมีสภาพอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิลด

ต่ำลงเหลือเพียง 10 องศาเซลเซียส มีหมอกสวยงาม สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปจึงเหมาะสมกับลักษณะการท่องเที่ยว

4.1.3 ประชากร

ประชากรบ้านแม่กำปองตั้งถิ่นฐานตามแบบโบราณ คือ มีลักษณะเป็นเครือญาติที่ตั้งบ้านเรือนใกล้ๆ กัน อยู่ตามที่ราบเนินเขาใกล้แม่น้ำลำห้วยเป็นหย่อมหรือกลุ่ม ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า ป๊อกหรือปาง มีทั้งหมด 6 ปาง รวม 128 หลังคาเรือน มีจำนวนแจกแจงได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนครัวเรือนแบ่งตามกลุ่มบ้าน (ปาง)

กลุ่มบ้าน (ป๊อก / ปาง)	จำนวนหลังคาเรือน
ปางนอก	30
ปางกลาง	19
ปางขอน	19
ปางโตน	15
ปางใน 1	9
ปางใน 2	36
รวม	128

ที่มา : พรหมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545 หน้า 3

ประชากรในตำบลห้วยแก้ว จะเป็นชาวพื้นราบที่อพยพมาจากอำเภอคอยสะเก็ดเพื่อมาหาที่ทำกิน และตั้งถิ่นฐานจากบ้านห้วยแก้ว บ้านธารทอง เรื่อยมาจนถึงบ้านแม่กำปอง เมื่อมาทำการเกษตรสวนเมืองได้ผลกำไรดี ญาติพี่น้องจึงอพยพตามกันมาทำให้จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่พื้นที่บ้านแม่กำปองเป็นพื้นที่ด้านในสุด จึงก่อตั้งได้ไม่นาน เพียง 100 กว่าปี เป็นรุ่นที่สองของช่วงอายุคน ดังนั้นจำนวนประชากรของบ้านแม่กำปองจึงมีจำนวนไม่มาก คือ มีจำนวนประชากรทั้งหมด 418 คน เป็นชาย 216 คน เป็นหญิง 202 คน สามารถจำแนกได้ตามอายุ ดังตารางที่

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากรชายและหญิง จำแนกตามอายุ

กลุ่มอายุ (ปี)	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
0 – 4	8	9	17
5 – 9	14	18	32
10 – 14	14	16	30
15 – 19	20	11	31
20 – 24	7	17	24
25 – 29	11	12	23
30 – 34	17	9	26
35 – 39	23	23	46
40 – 44	33	30	63
45 – 49	29	18	47
50 – 54	9	9	18
55 – 59	12	6	18
60 – 64	5	6	11
65 – 69	6	6	12
70 – 74	5	10	15
75 – 79	2	1	3
80 ปีขึ้นไป	1	1	2
รวม	216	202	418

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

ที่มา : สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ, 2544 หน้า 42 แก้ไขเพิ่มเติม

จาก พรหมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545 หน้า 2

4.1.4 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปอง

ในตำบลห้วยแก้วนี้ ประชากรส่วนใหญ่เป็นประชากรที่อพยพมาจากอำเภอดอยสะเก็ด เพื่อมาหาพื้นที่ทำกิน โดยได้ยึดอาชีพที่เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ คือ การทำเกษตรสวนเมือง ซึ่งเป็นพืชที่ได้รับความนิยมในตลาดและสามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ลักษณะหุบเขาสูงที่ตรงกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ดังกล่าว โดยได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ทั้งบ้านห้วยแก้ว บ้านธารทองและบ้านแม่กำปอง ทำให้ประชากรในพื้นที่นี้จึงเป็นประชากรชาวล้านนาล้วนๆ ไม่มีเชื้อชาติอื่นมาปน

การทำเกษตรสวนเมืองในพื้นที่นี้ไม่ต้องลงทุนด้านตัวเงิน แต่ใช้การลงทุนด้านแรงงาน จึงสามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการอพยพของแรงงานที่เป็นญาติพี่น้องกันจากดอยสะเก็ดเข้ามายังพื้นที่ตำบลห้วยแก้ว โดยตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ แต่ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่บ้านแม่กำปอง ที่อยู่คั่นในสุดของเส้นทางและไม่มีทางเข้าออกที่สะดวก ดังนั้น ประชากรจึงตั้งถิ่นฐานอยู่ในบ้านห้วยแก้วและบ้านธารทองมากกว่า ทำให้บ้านแม่กำปองจึงเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีจำนวนประชากรไม่มาก อาศัยอยู่ตามลำห้วยเป็นกลุ่มบ้านเรียกว่า ปีกหรือปาง (ดูรายละเอียดใน 4.1.3 หน้า 39 - 40) ก่อตั้งขึ้นประมาณ 100 กว่าปี โดยตั้งขึ้นเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2457 เรียกชื่อหมู่บ้านตามดอกไม้และแม่น้ำ ซึ่งในสมัยก่อนมีดอกไม้ชนิดหนึ่งมีลักษณะดอกเล็กสีเหลืองแดงขึ้นอยู่ตามริมแม่น้ำลำห้วย เรียกกันว่า “ดอกกำปอง” จึงเรียกชื่อรวมดอกไม้กับแม่น้ำ เป็น “บ้านแม่กำปอง”

ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปเรียบง่ายไม่แตกต่างจากสังคมพื้นราบมากนัก แต่มีลักษณะเด่นที่ยังคงอยู่ คือ มีระบบความสัมพันธ์ในชุมชนแบบเครือญาติ เป็นลักษณะของการช่วยเหลือดูแลกันภายในชุมชน เนื่องจากประชากรในหมู่บ้านเป็นญาติพี่น้องที่อพยพมาจากดอยสะเก็ดด้วยกันและด้วยระยะเวลาก่อตั้งหมู่บ้านเพียง 100 กว่าปี ซึ่งเป็นเวลาช่วงที่ 2 ของอายุคนเท่านั้น ความใกล้ชิดของระบบความสัมพันธ์ในชุมชนจึงยังมีความแน่นแฟ้นและมีความสำคัญต่อการจัดการโครงสร้างต่างๆ ในชุมชน โดยจะเป็นลักษณะของระบบเครือญาติที่ให้ความช่วยเหลือกันกลายเป็นลักษณะเด่นของชุมชน ประกอบโครงสร้างประชากรที่มีจำนวนไม่มากนักทำให้ง่ายต่อการควบคุมให้อยู่ในระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมชุมชน โดยยังไม่ต้องมีกฎเกณฑ์จากสังคมภายนอกมาบังคับใช้

ในด้านความเชื่อ ชาวบ้านแม่กำปองจะนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งในหมู่บ้านมีศูนย์รวมจิตใจเพียงแห่งเดียว คือ วัดแม่กำปอง ทำให้วัดและพระสงฆ์มีความสำคัญในการดำเนินกิจการงานต่างๆ ของชุมชน ทั้งสถานที่ดำเนินการและการจูงใจดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นประเพณี งานบุญ

หรือกิจการอื่นๆ ภายในชุมชน ทำให้กิจการงานต่างๆ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยดีมาโดยตลอด

การดูแลกิจการงานต่างๆ ของชุมชน เริ่มแรกเดิมที่จะให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชนเป็นหลัก ทั้งการจัดการชุมชน การจัดการผลประโยชน์ต่างๆ หรือการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนา ผู้นำเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม ซึ่งชาวบ้านเห็นว่ามีความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับดีแล้ว แต่ต่อมาบทบาทขององค์กรภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะป็นหน่วยจัดการต้นน้ำแม่อน-แม่ลาย , โครงการหลวง , กรมส่งเสริมสหกรณ์ , กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ ทำให้การจัดการชุมชนมีรูปแบบเป็นทางการมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดการภายใต้กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำของชุมชน ที่มีกฎ ระเบียบ ชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่ให้อำนาจและความสำคัญอยู่ที่ผู้นำชุมชนในการจัดการดูแล

การจัดการภายใต้ระบบสหกรณ์ของชุมชนได้รับการส่งเสริมและพัฒนาจนสามารถจัดการดูแลในหลายๆ เรื่องของชุมชน ตัวอย่างเช่น สาธารณูปโภคของชุมชน , สวัสดิการชุมชน รวมทั้งความพยายามในการจัดการทรัพยากรชุมชน ในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านแม่กำปอง 100% มีอาชีพอยู่ในภาคการเกษตรเป็นอาชีพหลัก โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนเมี่ยงและสวนกาแฟเป็นรายได้หลัก เพราะมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม ลักษณะการลงทุนนั้น สวนเมี่ยงจะไม่ต้องลงทุนเป็นต้นทุน แต่จะลงทุนเป็นแรงงานทั้งหมด ส่วนสวนกาแฟนั้นต้องมีการลงทุนเป็นต้นกล้าและปุ๋ยกับแรงงานด้วย ซึ่งมีหน่วยงานที่ให้ความสนับสนุน คือ หน่วยงานโครงการหลวง ส่วนรายได้เสริมอื่นๆ ได้แก่ การปลูกกล้วย กระทบกรก การเก็บของป่า ตลอดจนการแปรรูปอาหารต่างๆ เช่น ทำกล้วยฉาบ มันฉาบหรือกล้วยตาก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้านขายในชุมชนตัวเองและชุมชนข้างเคียง ทำให้มีรายได้ของประชากรเฉลี่ยประมาณ 36,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี จัดอยู่ในเกณฑ์ดี ซึ่งทำให้มีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีพ (สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ, 2544 : 43)

ปัญหาด้านเศรษฐกิจในปัจจุบันเท่าที่สังเกตเห็นได้ คือ เรื่องราคาผลผลิตเมื่อเทียบกับต้นทุนแรงงานที่ลงทุนไปนับว่ายังไม่คุ้มทุนเพราะการกำหนดราคาขึ้นกับพ่อค้าคนกลางและจำนวนผู้บริโภคเมี่ยงก็เริ่มลดลงด้วย ประกอบกับความเจริญ ไฟฟ้า ถนนหนทางดีขึ้น ความต้องการบริโภค

เครื่องอำนวยความสะดวก สินค้าฟุ่มเฟือยของชาวบ้านมีมากขึ้นและยังต้องส่งให้บุตรหลานรับการศึกษาในเมืองเชียงใหม่ ทำให้ค่าใช้จ่ายครอบครัวเพิ่มมากขึ้น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีการกู้ยืมมากขึ้นและมีภาระหนี้สินมากขึ้นด้วย

4.1.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

- **การศึกษา** : หมู่บ้านแม่กำปองมีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง เป็นการศึกษาในระบบ เปิดทำการสอนตั้งแต่อนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนประมาณ 60 คนและครูผู้สอน 6 คน นักการภารโรง 1 คน เมื่อจบการศึกษาแล้วผู้ที่สนใจจะไปศึกษาต่อจากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนและสถานศึกษาอื่นภายนอกหมู่บ้าน โดยสรุปแล้วมีประชากรจบการศึกษาต่างๆ ดังนี้ (สมศักดิ์ เตะเซอราวัฒน์, 2544 : 44)

จบประถมศึกษา	จำนวน	335 คน	ร้อยละ	80
จบมัธยมศึกษา	จำนวน	71 คน	ร้อยละ	17
จบอนุปริญา	จำนวน	8 คน	ร้อยละ	2
จบปริญญาตรี	จำนวน	4 คน	ร้อยละ	1

- **การสาธารณสุขและสาธารณสุขปโภค** : การพัฒนาด้านสาธารณสุขของหมู่บ้านแม่กำปองนับว่ามีการพัฒนาสาธารณสุขและสาธารณสุขปโภคได้เร็วมากหลังจากมีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานให้การส่งเสริม ในหมู่บ้านแม่กำปองไม่มีสถานอนามัย แต่มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คอยดูแล รวมทั้งมีกลุ่มสมุนไพรรวม (หมอเมือง) ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชมรมสมุนไพรรจังหวัดเชียงใหม่ ที่สามารถรักษาโรคเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งจากการสังเกตการณ์พบว่า กลุ่มอาสาสมัครและกลุ่มสมุนไพรรของบ้านแม่กำปองมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการรวมตัวไม่เพียงแต่กิจกรรมของกลุ่มตนเองเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงความสามัคคีในกิจกรรมอื่นๆ ด้วย ส่วนในด้านการสาธารณสุขปโภคได้มีการใช้พลังงานไฟฟ้าพลังน้ำเป็นกระแสแจกจ่ายไฟฟ้าให้ทุกครัวเรือน ซึ่งตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์การไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อจัดการบริหารงาน, มีการใช้น้ำประปาภูเขามาใช้ทั่วทั้งหมู่บ้าน, มีการสร้างเตาเผาขยะประจำปางบ้านต่างๆ และมีการรณรงค์ให้ทุกหลังคาเรือนมีส่วนร่วมใช้ครบทุกหลังคาเรือน ซึ่งถือว่ามีความร่วมมือจากองค์กรภายนอกเป็นอย่างดีทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินการอย่างรวดเร็ว

-วัฒนธรรมและประเพณี ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ : ชาวบ้านทุกคนนับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด โดยเชื่อว่าการทำบุญ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ การทำประโยชน์ให้ผู้อื่น ให้สังคมในช่วงที่ตนมีชีวิตอยู่จะส่งผลให้ตัวเองได้รับความสุขความสบาย มั่งมีทรัพย์สินเงินทองในชาติหน้า ประกอบกับลักษณะชุมชนเป็นสังคมนับถือ ชาวบ้านเป็นชาวพื้นเมืองไม่มีชาวเขาเจ็ปน จึงมีวิถีความเป็นอยู่อย่างชาวเหนือ มีความเป็นอยู่อย่างเครือญาติ ทำให้ยังคงมีประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ พิธีงานบุญต่างๆ เช่น การขึ้นบ้านใหม่, การแต่งงาน, การทำบุญศพ รวมทั้งประเพณีวันสำคัญทางศาสนา การถวายทาน ตันเงินเดือนยี่เป็ง, ทานสลากภัต, การทอดผ้าป่า, ถวายผ้ากฐินและงานปอยหลวงต่างๆ ส่วนในเรื่องการเคารพนับถือ ยังเป็นระบบอาวุโส คือ ผู้เฒ่าจะเคารพนับถือผู้ใหญ่ และทุกคนจะนับถือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว สังเกตได้จากวันสำคัญต่างๆ เช่น วันปีใหม่เมือง, วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษา ฯลฯ ลูกหลานก็จะพากันไปทำบุญถวายทานไปหาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษตนเอง นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญเคารพนับถือต่อผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และครูอาจารย์ในท้องถิ่น (พรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545 : 4)

ชุมชนบ้านแม่กำปองเป็นชุมชนเล็กๆ ประชากรส่วนใหญ่ยังคงเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รู้จักคุ้นเคยกันดี ทำให้การดำเนินภารกิจการทำงานสำคัญต่างๆ ชุมชนเป็นไปได้อย่างดีตลอดมา โดยมีศาสนาพุทธเป็นศูนย์รวมจิตใจ แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือ ความเจริญด้านวัตถุที่ขยายตัวเข้ามาในชุมชน ทำให้มีแนวโน้มปัญหาตามมาหลายอย่าง เช่น การส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในเมืองทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมไม่ดีงามของวัยรุ่นตามมาด้วย อีกทั้งการศึกษาต่อดังกล่าวยังทำให้เกิดภาวะการละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของชุมชน เคลื่อนย้ายแรงงานสู่อาชีพใหม่ ทำให้ภายในชุมชนขาดแรงงานและผู้สืบทอดอาชีพและการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนด้วย

4.1.7 ลักษณะทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น

- การปกครองในชุมชน : เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานในชุมชนมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้าน (ปาง) ดังนั้นจึงมีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้าน คือ พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา กำกับดูแลความสงบเรียบร้อย เป็นผู้นำในการพัฒนาความเจริญของหมู่บ้านทั้งหมด และมีตัวแทนเป็น

หัวหน้า กลุ่มบ้าน ๆ ละ 1 คน คอยบริหารจัดการกันเองรวมทั้งเป็นตัวแทนประสานงาน ร่วมกับ ตัวแทนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล พระสงฆ์และครูอาจารย์เป็นผู้ให้การสนับสนุน

- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน : มีระบบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม กล่าวคือ ยังคงใช้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ เพราะเป็นชุมชนที่อพยพ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยกัน ซึ่งจะมีการช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ในระหว่างเครือญาติตามปกติ ในส่วน ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนนั้น เป็นลักษณะของระบบกลุ่มช่วยเหลือกัน คือ มีการจัดตั้งกลุ่ม ต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทางอาชีพหวังผลทางเศรษฐกิจ, กลุ่มอายุหวังผลทางสังคม วัฒนธรรมหรือกลุ่มทางสังคมอื่นๆ แต่ก็ยังใช้ระบบเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

- การจัดการความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม : ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ชี้ให้เห็นถึงความ สำคัญของการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ และเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีสนใจมีการรวมกลุ่มกัน ให้มีการคัดเลือก ประธานกลุ่มและตำแหน่งต่างๆ ของแต่ละกลุ่ม หลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มมีการวางแผนการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มต่อไป โดยมีผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์และอาจารย์คอยให้การสนับสนุน มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพัฒนาบุคคลให้ชาวบ้านมีความรับผิดชอบและรู้จักการเสียสละการทำงานเพื่อ ชุมชนมากขึ้น และเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ได้มีโอกาสต่อรอง ขอความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกชุมชนได้ดีขึ้น รวมทั้งมีรายได้นำมาพัฒนาครอบครัว กลุ่มของตนเอง และชุมชนด้วย ปัญหาที่ สำคัญของการจัดกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ คือ สมาชิกยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ตนเองเท่าที่ควร โดยมีการหวังผลเพื่อประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการมองเห็นผลประโยชน์ส่วนรวม และการจัดการภายใน กลุ่มยังไม่เป็นกฎระเบียบเรียบร้อย เพราะสมาชิกยังไม่เห็นความสำคัญมากนัก การดำเนินกิจกรรม จึงไม่ค่อยมีกิจกรรมและขาดความต่อเนื่อง

- ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ชุมชน : ในหมู่บ้านแม่กำปอง ได้ช่วยกันกำหนด ระเบียบ ข้อปฏิบัติของชุมชน หลาย ๆ ประการ (พรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2545 : 5) กล่าวคือ

1) การลงแขกช่วยเหลือการทำงานที่เป็นสาธารณะของหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนต้องถือเป็น หน้าที่ที่ต้องมาช่วยกันทำงานให้แก่งานสาธารณะของหมู่บ้าน หากไม่มาก็จะต้องถูกปรับหรือคิดให้ ความช่วยเหลือใดๆ แก่ผู้นั้น

2) สมาชิกผู้ใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ผู้ใช้ไฟฟ้า ทุกหลังคาเรือนและมีหน้าที่ช่วยกันทำนุบำรุงดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

3) การใช้ประโยชน์จากไม้ในป่า ไม่ให้มีการเลื่อยไม้ขาย การเลื่อยไม้เพื่อสร้างบ้านของตนเอง จะต้องได้รับการอนุญาตจากกรรมการของหมู่บ้านเสียก่อนเท่านั้น และไม่อนุญาตสร้างบ้านเพื่อการจำหน่าย

4) พุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของทุกคนทุกหลังคาเรือนจะต้องช่วยกันทำนุบำรุงรักษา

- **การจัดการความขัดแย้งชุมชน** : เนื่องจากชุมชนแม่กำปองมีการอพยพย้ายมาตั้งถิ่นฐานในแบบเครือญาติกัน ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีความขัดแย้งกันเท่าไรนัก ความขัดแย้งภายในชุมชนนั้นเป็นเรื่องเล็กๆ น้อย หรือเป็นคดีทางแพ่ง ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ดูแลไกล่เกลี่ยหากไม่ยอมความกันหรือหากเป็นคดีอาญาร้ายแรงก็ต้องส่งให้ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ดำเนินการตามกฎหมาย แต่ถ้าหากเป็นการประทุพติศิระเบียบ ข้อกำหนด ของหมู่บ้าน ก็จะต้องถูกลงโทษตามข้อตกลงของเรื่องนั้นๆ

4.2 กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน

4.2.1 ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนของบ้านแม่กำปองนั้นสามารถวิเคราะห์เหตุผลหลักๆ ได้ 2 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก หมู่บ้านแม่กำปองตั้งอยู่บนภูเขาและเนินเขาที่มีความสูง มีระบบนิเวศแบบป่าไม้เขตร้อน จึงมีพืชพรรณหลากหลายและเป็นหมู่บ้านที่ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีทิวทัศน์สวยงามและมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมาก เช่น น้ำตกแม่กำปอง จุดชมวิวิทิวทัศน์พันธุ์พืชและสมุนไพรหายากต่างๆ ฯลฯ ประกอบกับมีระยะทางไม่ไกลกับตัวเมืองเชียงใหม่มากนักและสามารถเดินทางเข้าถึงได้อย่างสะดวกสบาย ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองนั้นเริ่มมีนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศพากันเข้ามาเที่ยวพักผ่อนชมธรรมชาติของหมู่บ้านมากขึ้นเรื่อยๆ แต่การเข้ามาท่องเที่ยวชมธรรมชาติของนักท่องเที่ยวเหล่านี้ไม่ได้มีการจัดการดูแลที่ดี ดังนั้นจึงเกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหามลภาวะจากขยะที่ติดตัวมากับนักท่องเที่ยว, ปัญหาการทำลายธรรมชาติระบบนิเวศ ต้นพืชถูกเหยียบย่ำทำลาย หรือแม้กระทั่งปัญหาการ หลังไหลของวัฒนธรรมภายนอกหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้านมากมายหลายอย่าง ซึ่งจำเป็นต้องมีรูปแบบการ

จัดการท่องเที่ยวที่เป็นระบบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมทางสังคมของชุมชน จึงนำไปสู่แนวคิดการจัดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนโดยชุมชน

ประการที่สอง เป็นประเด็นทางเศรษฐกิจ เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปองประชากรมีรายได้หลักจากการทำเกษตรกรรม คือ การเก็บและแปรรูปใบเมี่ยงขาย เป็นอาชีพที่สืบทอดกันมากว่า 100 ปี แล้ว แต่ปัจจุบันราคาเมี่ยงกลับลดลง และพฤติกรรมของผู้บริโภคเมี่ยงก็ลดน้อยลงด้วย ประกอบกับรายจ่ายแต่ละครัวเรือนเริ่มสูงขึ้นจากการขยายความเจริญของเทคโนโลยีและการบริโภคนิยมต่างๆ จึงเกิดเป็นปัญหาหนี้สินและความยากจน จำเป็นต้องหาอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ในการช่วยแก้ปัญหาดังกล่าว เมื่อมีทรัพยากรการท่องเที่ยว ประกอบกับการมีปัญหาในการจัดการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนจึงเกิดขึ้นเพื่อรองรับการแก้ปัญหาการจัดการควบคุมดูแลนักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างเสริมรายได้อย่างเป็นระบบ โดยการเปิดเป็นหมู่บ้านให้บริการแบบโฮมสเตย์ และการสร้างกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มจักสาน, กลุ่มตีเหล็ก, กลุ่มแม่บ้าน (แปรรูปอาหาร) เป็นต้น

ด้วยเหตุผลจากประการข้างต้น ผู้นำชุมชน คือ พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลาและแกนนำของบ้านแม่กำปองเกิดความตระหนักถึงปัญหา และพยายามหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยค้นคว้าจากหนังสือและปรึกษาจากผู้รู้หลายๆ ท่าน กลายเป็นที่มาของการเกิดแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนอย่างไม่เป็นทางการ โดยจัดประชุมแกนนำ ค้นคว้าหาวิธีการ เริ่มทดลอง จนได้จัดตั้งเป็นทางการเปิดเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนในปี พ.ศ. 2542 ภายใต้อาณัติสนับสนุนของหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น กรมส่งเสริมสหกรณ์, หน่วยงานพัฒนากร กิ่งอำเภอแม่ออน, องค์กรบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคและกลุ่มชาวบ้านและองค์กรภายในชุมชนต่างๆ

4.2.2 วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดกิจกรรม

จากการศึกษาการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนของหมู่บ้านแม่กำปอง พบว่า วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดหวังจากการจัดกิจกรรมมาของชุมชน นอกจากจะเป็นการหารูปแบบ แนวทาง การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวแล้ว ยังหวังผลเพื่อการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนและใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

4.2.3 แหล่งท่องเที่ยวชุมชน

แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สภาพธรรมชาติที่น่าสนใจของหมู่บ้านแม่กำปองมีหลายแห่ง เนื่องจากหมู่บ้านมีเนื้อที่ประมาณ 3,500 ไร่ บางส่วนอยู่ในเขตอนุรักษ์ต้นน้ำแม่ออน-แม่ลาย แวดล้อมด้วยป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์และทิวเขาสลับซับซ้อน ซึ่งมีทิวทัศน์สวยงาม มีอากาศหนาวเย็น อุณหภูมิเฉลี่ย 18 องศาเซลเซียส ตลอดทั้งปี ทำให้มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามมากมาย ทั้งในเขตชุมชนเองและเขตบริเวณใกล้เคียง (สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ, 2544 : 45-46) อาทิ เช่น

- น้ำตกแม่กำปอง เป็นน้ำตกสูง 7 ชั้น ระยะทางกว่า 100 เมตร เกิดจากลำน้ำฮากไม้ไหลลง แต่แต่ละชั้นสวยงามแตกต่างกันไป

- ฝาน้ำลอด เป็นความแปลกของธรรมชาติที่ลำธารแม่กำปองไหลลอดผ่านก้อนหินผาใหญ่หายไประดับหนึ่งและไหลออกมาอีกด้านหนึ่ง สวยงามน่าอัศจรรย์ อยู่กิโลเมตรที่ 46

- สวนหินงาม อยู่ห่างจากฝาน้ำลอดประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่มีลานหินจำนวนมากอยู่ระกระกระ คล้ายเป็นสวนหิน เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่สวยงาม

2) แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเพณีของชุมชน การศึกษาวิถีชีวิตแบบชาวเหนือของหมู่บ้านแม่กำปองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพื้นเมืองของภาคเหนือ การทำไร่สวนเมือง ชา กาแฟ ของชาวบ้าน ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ได้แก่ วัดแม่กำปอง ซึ่งมีวิหารที่ทำด้วยไม้สักเป็นสถาปัตยกรรมล้านนาอายุร่วม 50 ปี (สร้างประมาณปี พ.ศ. 2496) และมีโบสถ์ไม้สักกลางน้ำ อันเป็นแนวคิดแบบล้านนา ส่วนประเพณีและเทศกาลในหมู่บ้าน ได้แก่ พิธีบายศรีสู่ขวัญ, การทำบุญตักบาตร, วันลอยกระทงหรือประเพณียี่เป็ง, วันสงกรานต์, การบวชพระ, การแต่งงานและมีการละเล่นของท้องถิ่น ได้แก่ การฟ้อนต่างๆ คนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวในบ้านแม่กำปองมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและประเพณีของชุมชน อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงที่นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมได้ ซึ่งในช่วงการเดินทางมาท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายตามลำดับ ดังนี้ คือ สำนักสงฆ์ป่าวิสุทธิธรรม, สวนหินงาม, หินมหัศจรรย์, น้ำตกธารทอง, โครงการหลวงตีนตก, ฝาน้ำลอด โรงไฟฟ้าพลังน้ำตามพระราชดำริ, ดอกเอื้องดิน ซึ่งเป็นราชินีแห่งดอกไม้ของบ้านแม่กำปอง และหลังจากนั้นเป็นทิวป่าขึ้นสู่ยอดดอยม่อนล้าน

ซึ่งมีพรรณไม้หลายร้อยชนิด ชมดอกซากุระป่า สวนสน สวนสมเด็จพระย่าและลานตากอากาศ มีจุดชมวิวที่สวยงาม ยามอรุณรุ่งจะมีทะเลหมอก ตอนกลางคืนนั้นสามารถมองเห็นไฟจากตัวเมือง เชียงใหม่ – ลำปาง ได้ชัดเจน มีบ้านพัก สถานที่สำหรับตั้งแคมป์พักผ่อนได้เป็นอย่างดี เส้นทางเดินป่าจากหมู่บ้านแม่กำปองถึงยอดดอยม่อนล้านมีจุดเด่น คือ มีธรรมชาติที่สวยงาม มีอากาศและสภาพแวดล้อมสะอาด บริสุทธิ์ ไร้มลภาวะ ซึ่งจะประกอบไปด้วยความหลากหลายของพันธุ์ไม้นานาชนิด ที่เป็นแหล่งกำเนิดสมุนไพรหลากชนิด และพันธุ์ไม้ที่หายาก เช่น ดอกเอื้องดิน มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น สัตว์และแมลงต่างๆ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาวิธีการเลี้ยงชีพ โดยการเก็บใบเมี่ยงและหาของป่าของชาวบ้าน และที่จุดดอยม่อนล้านเป็นที่ราบยอดเขาสามารถเห็นวิวอ่างเชียงใหม่และลำปางได้ สามารถตั้งแคมป์ได้ป่าสน และมีบ้านพักอุทยานแบบบ้านถ้ำ 2 หลัง โดยมีเจ้าหน้าที่อุทยานแม่่อนดูแลความปลอดภัย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

ภาพที่ 4.2 ภาพแสดงเส้นทางศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่มา : สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ : การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม

กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่, 2544 หน้า 49

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

ภาพที่ 4.3 ภาพแสดงเส้นทางศึกษาวิถีชีวิต ธรรมชาติของพื้นที่บ้านแม่กำปอง

ที่มา : สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ : การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม
กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่, 2544 หน้า 48

4.2.4 แผนงานและการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา

เมื่อมีการจัดตั้งหมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนอย่างเป็นทางการ ผู้นำชุมชน โดย พ่อหลวงพรหมินทร์ พวงมาลา และแกนนำชาวบ้าน ได้ปรึกษาหารือ และทำโครงการเพื่อหางบประมาณช่วยเหลือในการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชน โดยมีหลายหน่วยงานให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี เพราะนอกจากชุมชนบ้านแม่กำปองได้นำรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนมาจัดการดูแลการท่องเที่ยวของชุมชนแล้ว ยังได้ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล โดยเฉพาะกรมส่งเสริมสหกรณ์และกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค ที่ให้การสนับสนุนจนเกิดโครงการและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ต่างๆ โดยได้จัดตั้ง โครงการ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ขึ้น ซึ่งมีคณะกรรมการการวิจัยจากกลุ่มชาวบ้านและผู้นำชุมชน รวม 9 คน เป็นแกนนำหลักประกอบด้วย

1. นายพรหมินทร์ พวงมาลา หัวหน้าโครงการวิจัย ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง
2. นายถนัด คำก้อน นักวิจัย ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดแม่กำปอง
3. นายจรัส ไทยสมุทร นักวิจัย ตำแหน่ง สมาชิก อบต. ห้วยแก้ว
4. นายยุทธ จันยา นักวิจัย ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง
5. นายแก้ว กิ่งแก้ว นักวิจัย ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง
6. นายสุเทพ กิติคุณ นักวิจัย ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง
7. นายอนันต์ ไทยกรณ์ นักวิจัย ตำแหน่ง ประธานประชาคมหมู่บ้านแม่กำปอง
8. นายประทีป นงค์ยา นักวิจัย ตำแหน่ง ชาวบ้านแม่กำปอง
9. นายสุรพล กิ่งแก้ว นักวิจัย ตำแหน่ง ชาวบ้านแม่กำปอง

ซึ่งคณะกรรมการการวิจัยของชุมชนเหล่านี้จะเป็นแกนนำแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ในการจัดเตรียมโครงการต่างๆ ตามความต้องการชุมชน และได้ดำเนินกิจกรรมบางส่วนไปบ้างแล้ว จากเอกสารของคณะกรรมการวิจัยชุมชนและการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง สามารถแบ่งกลุ่มกิจกรรมโครงการและแผนงานต่างๆ ออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งมีสาระสำคัญและข้อสังเกต โดยสรุป ดังนี้ คือ

กลุ่มที่หนึ่ง คือ กลุ่มกิจกรรมประชุมใหญ่ชาวบ้านเพื่อชี้แจง อภิปราย หาข้อสรุป ได้แก่ กิจกรรมการประชุมชาวบ้านกลุ่มย่อย ตามปางบ้านต่างๆ 6 กลุ่ม, กิจกรรมจัดอบรมชาวบ้านเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน, กิจกรรมการประชุมชาวบ้านเพื่อทำแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, กิจกรรมการทำประชาพิจารณ์กฎระเบียบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

วัตถุประสงค์หลักของกลุ่มกิจกรรมนี้ จะเป็นการชี้แจงรายละเอียดเพื่อให้เข้าใจแนวทาง ตรงกัน แล้วให้อภิปรายผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เกิดเป็นประเด็นข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อหา ข้อสรุป อันจะนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แบบยั่งยืนของชุมชนต่อไป

ข้อสังเกต กลุ่มกิจกรรมนี้จะเป็นลักษณะของการเปิดเวทีชาวบ้าน โดยการประชุมนี้จะเป็น การประชุมใหญ่ของหมู่บ้าน แม้ว่าอาจมีความล่าช้าไปบ้าง เพราะเป็นเรื่องใหม่ที่ยากแก่การทำ ความเข้าใจ แต่ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เกี่ยวข้องกับ ส่วนรวมของชุมชนและยังมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งการประชุมแต่ละครั้งจะมีชาวบ้าน เข้าร่วมในการประชุมประมาณ 100 กว่าคน (เฉลี่ยครัวเรือนละ 1 คน) ซึ่งมีผลการประชุมที่สำคัญ สรุปได้ ดังนี้

- ผลการอภิปรายผลดี ผลเสีย ของการท่องเที่ยว คือ
- ผลดี 1) ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการทำธุรกิจการท่องเที่ยว
- 2) ทำให้ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของราชการเพราะเป็นนโยบายหลักและหมู่บ้าน จะได้มีชื่อเสียง
- ผลเสีย 1) ทำให้ทรัพยากร สภาพสิ่งแวดล้อมแวดล้อม ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะเรื่อง เศรษฐกิจและสิ่งปลูก
- 2) ทำให้สิ่งแวดล้อม อบายมุข แพร่ระบาด ติดตามมา
- 3) ให้ความปลอดภัยบนท้องถนนลดน้อยลง เพราะมีการสัญจรมากขึ้น
- 4) ถ้าชุมชนไม่เข้มแข็ง ขาดการติดตามกฎระเบียบ สิ่งแวดล้อมอาจถูกทำลาย และวิถีชีวิตอันดีงามอาจเปลี่ยนแปลงในทางไม่เหมาะสม
- 5) ชุมชนอาจแตกแยกความสามัคคีกัน เนื่องจากมีผลประโยชน์ธุรกิจ การท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง

- ความต้องการของชาวบ้าน สรุปได้ 4 ข้อ คือ

- 1) ให้ชุมชนสร้างกฎ ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 2) ให้ทีมวิจัยของชุมชนมีกิจกรรมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ให้ชัดเจน
- 3) ให้มีคณะกรรมการคอยควบคุม ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่ให้เกิดผลกระทบ
- 4) ให้หาแนวทางส่งเสริมให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม จากการท่องเที่ยว

- แผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน สรุปที่สำคัญ คือ

1) การจัดเตรียมสถานที่ท่องเที่ยว : ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก ดังนี้ ประเด็นแรก การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนที่เส้นทางการเดินทางท่องเที่ยว จัดทำเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน, ประเด็นที่สอง การสร้างกฎระเบียบให้เป็นแนวปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาหมู่บ้านโดยชาวบ้านร่วมกันคิด, ประเด็นที่สาม การคิดหากิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และประเด็นที่สี่ การพัฒนาอนุรักษ์สถานที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในหมู่บ้าน

2) การกำหนดรูปแบบการรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้าน มี 3 รูปแบบ คือ แบบไป – กลับในวันเดียว, แบบโฮมสเตย์ และแบบทัวร์ป่าแคมป์ปิ้ง ภายใต้กฎระเบียบของหมู่บ้านที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนด

3) การสร้างอาชีพเสริมให้ชาวบ้านให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว โดยสำรวจความต้องการของตลาดสินค้าที่จะผลิต, จัดตั้งกลุ่มสนใจฝึกให้มีอาชีพเสริม ฝึกอบรม ฝึกงาน และจัดทำแผนการผลิต แผนการตลาด

4) การจัดหารายได้และจัดสรรรายได้เข้าหมู่บ้าน ทางคณะกรรมการกำหนดให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด เพื่ออาศัยเป็นแหล่งเงินทุนในภายหน้า โดยจัดสรรรายได้ให้แก่สมาชิกผู้ถือหุ้น ซึ่งชาวบ้านแม่กำปองเป็นสมาชิกทุกหลังคาเรือน, จัดสรรให้การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและจัดสรรเข้าสหกรณ์เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป

จากผลการจัดกิจกรรมที่ได้ สังเกตเห็นได้ว่า แม้ว่าการจัดกิจกรรมในกลุ่มแรกจะเป็นลักษณะของการวางแผนจากแกนนำชุมชนสู่เวทีชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้ในกระบวนการอภิปราย หาข้อสรุป เพื่อใช้วางแผนการดำเนินการต่อไป ซึ่งชาวบ้านรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการ

จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและแบ่งงานเพื่อเตรียมตัวทำกิจกรรมต่างๆ ตามแผนการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเรียนรู้บทบาทการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองต่อส่วนรวม ทั้งการช่วยกันคิดช่วยกันทำ และการรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม แม้ว่าชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ก็จัดว่าเป็นกลไกหนึ่งในการจูงใจการดำเนินการและผลักดันไปสู่กิจกรรมในผลประโยชน์ด้านอื่นๆ ด้วย

กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มกิจกรรมประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนดำเนินการ ได้แก่ กิจกรรมการประชุมคณะกรรมการ เพื่อสร้าง กฎ ระเบียบ ข้อกำหนด, กิจกรรมวางแผนการณรงค์สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม, กิจกรรมรณรงค์มวลชน โครงการสัมมนา ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง

วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมในกลุ่มที่สองนี้ จะเป็นการวางแผนดำเนินการกิจกรรมของชุมชน ตามผลการอภิปราย และความต้องการที่ได้จากการจัดกิจกรรมในกลุ่มที่หนึ่ง ทั้งการสร้างกฎ ข้อกำหนดชุมชน กิจกรรมรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือการสัมมนาหาทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมอื่นๆ

ข้อสังเกตของกลุ่มกิจกรรมนี้ ก็คือ การประชุมจะใช้คณะกรรมการที่ได้จากคัดเลือกโดยชาวบ้าน จากกลุ่มปางบ้านต่างๆ ทั้ง 6 ปาง เป็นคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 43 คน ซึ่งจะเป็นกลไกในลักษณะของประชาธิปไตยแบบตัวแทน เพราะชาวบ้านไม่สามารถเข้าร่วมได้ทุกกิจกรรม เนื่องจากต้องประกอบอาชีพ เกือบเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก โดยการคัดเลือกตัวแทนของชาวบ้าน พบว่า จะพิจารณาเลือกตัวแทนที่มีความรู้ความสามารถมากกว่าตนเองเป็นคณะกรรมการดูแลจัดการแทนตน ผลการดำเนินการกิจกรรมกลุ่มนี้มีสาระสำคัญ โดยสรุป ดังนี้

- มาตรการของชุมชนบ้านแม่กำปอง แบ่งหัวข้อออกเป็น 6 เรื่อง ที่สำคัญ ได้แก่ มาตรการรักษาความปลอดภัยให้ชุมชน, มาตรการรักษาความสะอาด, การรักษาพืชพรรณ ป่าไม้ สัตว์ป่าไม่ให้ถูกทำลาย, มาตรการป้องกันสภาพแม่น้ำลำห้วย ถูกบุกรุกเสียหาย, มาตรการการรักษาค่านิยมอันดีงามของท้องถิ่น ที่ถูกละเลยเปลี่ยนแปลงไปตามตะวันตก ในลักษณะที่ไม่ดี และมาตรการการจัดการรายได้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

-แผนการจัดกิจกรรมรณรงค์เรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- 1) จัดทำป้ายสัญลักษณ์ ระวังความพลัดภัยบนท้องถนน แหล่งท่องเที่ยวที่อาจจะมีภัยอันตราย
- 2) มีป้ายยามคอยตรวจตรา ดูแลการเข้าออกของนักท่องเที่ยว 2 จุด (หัวและท้ายหมู่บ้าน)

-แผนการจัดกิจกรรมรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด ความสวยงามของอาคารสถานที่

- 1) เชิญชวนให้ชาวบ้านดูแลรักษาความสะอาดของอาคารบ้านเรือน ให้ถูกสุขอนามัย
- 2) เชิญชวนให้ชาวบ้านช่วยกันหาไม้ดอกไม้ประดับมาปลูกตกแต่งหน้าบ้านของตนเอง ให้สวยงามเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน
- 3) เชิญชวนให้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนที่มีเผาทำจัดขยะหรือร่วมกันจัดทำเผาขยะประจำปบบ้านต่างๆ
- 4) จัดให้มีกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านเดือนละ 1 ครั้ง เช่น ปลูกต้นไม้ ดอกไม้ ตัดกิ่งไม้ ใบหญ้าสองข้างทาง เก็บเศษขยะ ทำความสะอาดลำห้วย พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

-กิจกรรมรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

- 1) เชิญชวนให้ชาวบ้าน ลด เลิก ละ การเข้าป่าล่าสัตว์และนำมาบริโภค
- 2) เชิญชวนให้ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ทำบุญปล่อยชีวิตสัตว์ป่าคืนสู่ธรรมชาติในโอกาสวันสำคัญต่างๆ
- 3) จัดให้มีกิจกรรม บวชต้นไม้ ปลูกป่า ปลูกพืชผลไม้เป็นอาหารสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร เพาะขยายพันธุ์กล้าไม้ประจำท้องถิ่นที่หายาก
- 4) จัดงานวันดอกเอื้องดินบาน
- 5) จัดให้มีกิจกรรมการเดินป่า สัมผัสกับชีวิตธรรมชาติอันแสนบริสุทธิ์
- 6) จัดให้มีการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์ป่าต่างๆ คืนสู่ธรรมชาติ
- 7) จัดให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม
- 8) จัดให้มีการฝึกอบรมความรู้ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ มัคคุเทศก์หรือผู้นำทาง เพื่อจะได้แนะนำแก่นักท่องเที่ยวได้ถูกต้อง

- กิจกรรมรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

- 1) ส่งเสริมให้มีวงดนตรีพื้นเมือง การฟ้อนพื้นบ้าน
- 2) ส่งเสริมให้มีการแสดงกายชุดพื้นเมือง ชุดล้านนา ชุดผ้าฝ้าย ผ้าไหม ในโอกาสต่างๆ
- 3) ส่งเสริมให้มีร้านอาหารพื้นเมือง ข้าว โดก และของฝากสินค้าพื้นบ้าน
- 4) จัดนิทรรศการจำลองแบบวิถีชีวิตชาวคอยทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- 5) การจัดสร้างอาคารสถานที่ให้คำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์ไทยไว้และให้กลมกลืนเข้ากับบรรยากาศของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กลุ่มที่สาม คือ กลุ่มกิจกรรมดำเนินการ ได้แก่ กิจกรรมการอบรมเยาวชนอาสาสมัครช่วยเหลือนักท่องเที่ยวและการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรักถิ่นที่อยู่, กิจกรรมส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม, กิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ดนตรีพื้นเมือง, กิจกรรมการจัดทำป้ายประกาศ ข้อกำหนด กฎ ระเบียบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้าน, กิจกรรมการจัดอบรมมัคคุเทศก์ในหมู่บ้าน, กิจกรรมจัดทำพืชใบชวา และกิจกรรมจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวการเดินป่า

วัตถุประสงค์ ของการดำเนินกิจกรรมในกลุ่มที่สามนี้ จะเป็นการจัดกิจกรรมตามแนวทางของกลุ่มกิจกรรมที่หนึ่งและกลุ่มกิจกรรมที่สอง ซึ่งเป็นกิจกรรมตามความต้องการของชาวบ้านและกลั่นกรองพิจารณาโดยคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนชุมชน อันนำมาสู่การดำเนินการตามขั้นตอนในกิจกรรมกลุ่มที่สามนี้ ดังนั้นกิจกรรมในกลุ่มนี้จึงประกอบไปด้วยกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม

ข้อสังเกตในกลุ่มกิจกรรมดำเนินการนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า จะมีกิจกรรม 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมที่ใช้ตัวแทนกลุ่มเฉพาะ เช่น กลุ่มเยาวชน, กลุ่มหัตถกรรมหรือกลุ่มดนตรีพื้นเมือง เป็นต้น กับ กิจกรรมที่เป็นสาธารณะส่วนรวม ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้ จะใช้ความสมัครใจของชาวบ้านเป็นหลักในการดำเนินการ ดังนั้น การดำเนินกิจกรรมจำเป็นต้องพิจารณาแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมประกอบ ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่พึงได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม หรือผลทางสังคม การยอมรับและการมีเกียรติในสังคม รวมทั้งผลประโยชน์ทางการเมือง ก็เป็นได้

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง ก็คือ การดำเนินกิจการงานต่างๆ ในกลุ่มที่สามนี้ จำเป็นต้องมีความร่วมมือจากองค์กรภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรม ให้ความรู้จากวิทยากร, การให้ความสนับสนุนด้านงบประมาณ หรือด้านอื่นๆ ก็ตาม ซึ่งตัวชี้วัดผลการดำเนินงานต้องพิจารณาปัจจัยนี้เป็นส่วนประกอบด้วย